

svetega kot transcendentne realnosti. Taylor ponuja vzporedno branje – kar je ena izmed ključnih tez pričujočega dela – ki opozarja, da je v tem kontekstu bolj kot desakralizacija očitna parasakralizacija. Drugače povedano sveto oziroma v para/sveto je okolje, zunanja kvaliteta človeške eksistence in ne njena vsebina.

V sklepnih treh poglavjih pripelje avtor bralca do nenadnega preskoka od teoretskega razčlenjevanja velikih klasikov, kot so Eliade, Wittgenstein, Malraux, Derrida, Lyotard itd., v kontekstu postmoderne misli do konkretizacije teksta v (po)smrtnih sakralnih pokopaliških objektih. V sklepnem delu Taylor podkrepi svojo teoretsko razčlenitev s slikovitimi fotografijami nagrobnih kamnov, ki odslikavajo številne odslikave *svetega* oziroma *para/svetega* v kontekstu postmodernizma. Tako upodobitev emanacije Marije, avtomobila ali pa igralca ameriškega nogometa na nagrobnem kamnu upodablja vzporedne narative: prek civiliziranja in afirmacije življenjskih naracij trgovine, prava, politike, religije, športa ipd. je skupnost smrti tenkočutno markirana z znaki ultimativnega in močnega para/svetega.

V zaključku velja poudariti, da vsekakor ponuja takšno branje teksta primerno dopolnitev starih paradigem, pri čemer je Taylorjev kratek potop v historični presek postmodernizma, in tematizacija kot taka, ki se dotika v prvi vrsti religije, v drugi pa umetnosti in literature, toplo priporočljivo branje vsem, ki se ozirajo v tej smeri.

Metka Kuhar

**ur. Andrej Fištravec: Subkulture: Prispevki za kritiko in analizo družbenih gibanj. Maribor: Subkulturni azil, zbirka Frontier, 2002
144 strani (ISBN 961-908726-7), 2.387 SIT**

Prva stvar v zvezi z zbornikom *Subkulture*, ki intenzivno priteguje pozornost, je temačna naslovnica s sliko namrgodenega obraza kričečega mlajšega moškega. Pozornost zbujata tudi podnaslov zbornika *Prispevki za kritiko in analizo družbenih gibanj*. Tudi začetno navajanje grafita iz leta 1967 (»Mi smo ljudje, pred katerimi so nas svarili naši starši«) v uvodniku, v katerem urednik Andrej Fištravec razpravlja o brez/predmetnosti mladinskih subkultur in mladine nasploh, me napeljuje k vtisu, da gre za obravnavo in interpretiranje ključovalnih, razdiralnih oziroma subverzivnih dejanj mladih. Natančnejše branje posameznih člankov pa pokaže, da je bil moj prvotni vtis precej napačen. Članki se eksplicitno ne ukvarjajo z nasprotovanjem prevladujoči kulturi. Le dva članka se konkretno dotikata fenomenologije *subkultur*, od tega gre za eno zgodovinsko in za aktualno vzhodnoevropsko subkulturo, ki bi jo lahko označili kot delikventno¹ oziroma marginalno.

Vsi štirje prispevki zbornika so avtorsko delo najmlajše generacije slovenskih sociologov, ki so kot diplomanti ali podiplomci povezani z Oddelkom za sociologijo mariborske Pedagoške fakultete. Andrej Naterer nas seznanja z otroki iz »tipluhe« (gre za novo, tranzicijsko revščino otrok iz Ukrajine). Njegov prispevek se mi zdi najbolj impresiven. Avtor je dve leti posvetil terenskemu raziskovanju – opazovanju z udeležbo in metodi »opazovanja dogajanja skozi kamero«. V članku po daljšem teoretskem uvodu natančno predstavlja subkulturo ukrajinskih cestnih otrok. Razbohotenje teh skupin po osamosvojitvi v začetku devetdesetih razlaga kot posledico katastrofalne revščine večine prebivalstva. Te skupine dajo posameznikom zaščito in jih s svojimi kulturnimi obrasci opremijo za preživetje na cesti. Gre za relativno zaprte, notranje strukturirane sisteme. Klavdija Šipuš predstavlja delovanje študentov v Mariboru med bučnimi leti 1968-1972 in na koncu ponovno zastavlja vprašanje, aktualno na začetku sedemdesetih: ali lahko govorimo o mariborskem študentskem *gibanju*, kajti večina študentov je bila bojda nedejavna, pasivna in se ni zanimala za vprašanja študentske skupnosti. Glede na to, da so tudi

mariborski študentje iniciirali, najavili in odprli nekatere družbene probleme, se avtorica nagiba k mnenju, da gre za študentsko gibanje. Miran Lavrič se pregledno ukvarja s sociološkimi vidiki novodobne duhovnosti kot specifičnega religijskega fenomena sodobne družbe. Avtor ji ne pripisuje statusa kontrakulturalnega gibanja; korektno jo umesti v »postmoderni vrednostni bricolage« oziroma v aktualni pluralni družbeni vzorec (str. 130). Drugi po vrsti pa je članek z naslovom *Subkultura ali kultura?*, v katerem Matjaž Kovačič na teoretski ravni analizira odvisnost subkulture od prevladujoče kulture. Pri tem uporablja dva segmenta realnosti, in sicer jezik in videz. Obe kategoriji po njegovem variirata konfiguratивно kulturno shemo in opozarjata, da subkultura ne predstavlja neke drugačne kulture, temveč zgolj oblikovno spremenjeno prevladujočo kulturo. Kovačič zastavi subkulturo kot simbolni sistem »skupinskega Simbolnega« in predlaga manj hierarhično označevanje te bitnosti, namreč »ob-kultura ali so-kultura«.

Skozi vsa omenjena besedila lahko sledimo tematizaciji in vpeljavi pomenskega polja subkultur, pri čemer pride do izraza pojmovna zagata. Vprašanje definicije pojma subkultura velja posebej izpostaviti. Urednik obljublja, da bodo pojmovni problem posebej tematizirali v prihodnjem letniku »Subkultur«, saj gre za prvo knjigo² iz načrtovanega monografskega niza, ki naj bi bil posvečen proučevanju različnih subkulturnih praks v Sloveniji in v svetu³. Za naslov »Subkulture« so se odločili, ker ima ta pojem precej jasno pomensko identiteto oziroma ker je prepoznan v javnosti, čeprav se v uredništvu zavedajo pomanjkljivosti tega poimenovanja. Zaradi heterogenosti člankov ter vizualnih in tekstualnih elementov zbornika nasploh pogrešam podrobno tematizacijo že v tej knjigi, kar nas napeljuje, da vsaj za potrebe pričujoče recenzije sama opredelim mladinske subkulture.

Če sta v petdesetih obstajali samo dve kategoriji mladih – ali si bil *mainstream* ali James Dean, lahko danes vsaj navidezno razločimo vsaj ducat mladinskih subkultur, ki jih zaznamujejo moda, frizura, govor, govorica telesa, glasbene preference in cela vrsta drugih osebnih izbir. Stilistična oprava vsake subkulture je del koda, s katerim njeni člani komunicirajo s »preostalim« svetom. Nekatere izmed teh subkultur, npr. skaterji, so opisane v zborniku *Urbana plemena* (1999). Če pogledamo globlje razlike, ki presegajo način samopredstavljanja, dejavnosti in videza pripadnikov, pa raznolikost mladinskih subkultur ni tako impresivna kot površinske razlike. Ne moremo reči, da gre za majhne kulture z lastnim pogledom na svet; torej za neko obliko organizirane in prepoznane konstelacije vrednot, obnašanj in delovanj, ki se razlikuje od prevladujočih norm. Pomembni avtorji s področja subkulturnih študij (npr. Mike Brake, Dick Hebdige) so namreč trdili, da se subkulture razvijajo kot odgovor na prevladujoče pomenske sisteme; opredelili so jih kot dejanja upora, protesta, zavračanja *mainstreama*. Tudi danes so nekatere subkulture subverzivne, toda če jih gledamo zgolj na ta način, nastopi problem. *Mainstream* namreč izgublja svojo centralnost. Vse bolj živimo v času sočasnih skupnosti. Sodobni svet opredeljuje razlike, raznolikost, dinamičnost. Če se je včasih ljudi dalo kategorizirati po razredni pripadnosti, psiholoških tipih, generacijah, življenjskih stilih ipd., se nam vedno bolj zdi, da se svet upira vsakršnim klasifikacijskim shemam. Vse manj je tudi jasno, čemu nasprotujejo »rituali upora«.

Subkulturni pristop je na prvi pogled videti obetajoč za preučevanje, a ima številne omejitve. Danes le malo družboslovnih znanstvenikov preučuje subkulture. Subkulturna teorija je v raziskovanju mladine prevladovala od srede sedemdesetih. Kot raziskovalno področje se je uveljavila s Centrom za sodobne kulturne študije v Birminghamu (*Centre for Contemporary Cultural Studies*). Njihov pristop temelji na ideji protihegemonkega bojevanja in poskusih poveljne mladine, da bi rešila socialne probleme in protislovja, ki so jih povzročali njihovi materialni pogoji. Splošna tendenca subkulturne teorije je polarizacija med tistimi, ki se podrejajo, in tistimi, ki se upirajo; pa tudi uporaba globalnih opozicij, kot so dominacija proti podrejanju, upor proti konformnosti, regulacija proti izražanju. Ker pa danes pri subkulturah večinoma ne gre v prvi vrsti za ideološko in generacijsko nasprotovanje ter ustvarjanje lastnega prostora ali za družbeno margino, je preučevanje subkultur aktualno predvsem za marketinške strokovnjake, ki se ukvarjajo

s trendi. Ti nenehno preučujejo popularno kulturo z namenom, da bi odkrili, klasificirali in pojasnili nove socialne vrste. Današnje alternativne kulture namreč ustvarjajo jutrišnja *mainstream* tržišča. Pod avro uporniške drže se skriva eksperimentiranje s samopodobo oziroma samokreiranje lastne identitete, ne več toliko provokacija in antagonizem. Videti je, da je danes večino subkultur kolonizirala potrošniška družba. Mladi so skupina, ki jih še najhitreje poseja glavni tok, ki ga predstavljajo mediji, oglaševalski diskurz in diskurz zabave.

Opombe:

1. Področje subkulturnih študij je že dolgo del sociološke tradicije, najpogosteje je pod rubriko 'sociologija deviantnosti'. Seveda gre pri tem za vrednostno presojanje.
2. Urednik vabi k sodelovanju v prihodnjih letnikih »Subkultur« tudi druge slovenske in tuje avtorje in avtorice.
3. »Subkulture« se naslanjajo na tradicijo beograjskih »Podkultur«, ki so izhajale med leti 1985 in 1989; vsako leto ena.

Literatura:

ur. Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja: *Urbana plemena: subkulture v Sloveniji v devetdesetih*. Ljubljana: ŠOU, 1999.

Jana Urh

Maria Todorova: Imaginarij Balkana. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo-ICK, zbirka Vita Activa, 2001 401 stran (ISBN 961-907544-7), 4.500 SIT

prevod Špela Mihelač, spremna beseda Peter Vodopivec, Svetlana Slapšak

Knjiga Marie Todorove se ponaša z impresivnim številom bibliografskih enot (907), ki v slovenskem prevodu zahtevajo 57 tiskanih strani. Če bi bil Balkan oseba, bi bil/bila lahko nadvse ponosen/ponosna na svoj izvor v daljni točki preteklega, ter na sliko razvejanega genealoškega drevesa, ki bi jo bilo mogoče skonstruirati zgolj iz izčrpne referenčne literature v delu. Tudi pogled v kazalo skorajda prepriča, da avtorica ustvarja življenjsko zgodbo fiktivnega posameznika: Balkan najprej dobi ime (v poglavju »Balkan. Nomen«), se zave samega sebe (»Balkan kot samooznačba«), prestopi mejo družbenega (»Odkritje Balkana«), kjer je določen in razvrščen v njegovih omejitvah in totalnostih (»Vzorci percepcije«, »Od odkritja do iznajdbe, Od iznajdbe do razvrstitve«), da je lahko politično izrabljen (»Med razvrščanjem in politiko«), dokler iz procesa družbene konstitucije avtonomno ne izstopi (»Balkan. Realia«). Celó na nekaterih mestih v tekstu se Balkan kot spoznavni objekt povsem razpusti, z neposrednostjo nagovora pa nevarno približa pregibom avtoričinega telesa, denimo ko »Balkana noče odvezati odgovornosti, zato ker se pač svet okoli njega ne vede prav nič manj odvratno« (str. 21), ko »Balkan začenja izgubljati identiteto« (str. 39), ali pa se »ves čas zaveda, da je do določene mere avtonomen« (str. 45). Bralci z nevtralnim pogledom, ki bi v tekstu kot znanstveni študiji iskali pomanjkanje kritične distance do predmeta raziskave, bi ga prav gotovo lahko našli. A zastavek Marie Todorove je drugje, brezkompromisno izražen že na začetku dela, v posvetilu staršem, ki so jo naučili ljubiti Balkan brez ponosa ali sramu, ter v problemu, ki se ga loteva z vso intelektualno strastjo: »Kako se je lahko zemljepisno ime prelevilo v eno najmočnejših slabšalnih označb v zgodovini, mednarodnih odnosih, političnih vedah in dandanes v splošnem intelektualnem diskurzu?« (str. 30) Raziskovalni predmet je v izhodišču zamrznjena, negativna podoba, ki vztraja v času in je neobčutljiva za njegovo minevanje.